

ANGAŻOWANIE SPOŁECZEŃSTWA I INSTYTUCJI
W PROJEKTY WSPIERAJĄCE CELE
RAMOWEJ DYREKTYWY WODNEJ.

**WYKORZYSTANIE DOŚWIADCZENIA
Z PROJEKTU PRZYWRÓCENIA NATURALNEJ
RETENCJI DOLINOWEJ ODRY
NA ODCINKU DOMASZKÓW-TARCHALICE**

Studium przypadku

Piotr Nieznański

Czas na Odrę
Zeit für die Oder
Čas na Odru

WROCŁAW 2024

spis treści

Rozdział 1. Wprowadzenie do problematyki ochrony wód i celów Ramowej Dyrektywy Wodnej	3
Rozdział 2. Cel i zakres opracowania.....	5
Rozdział 3. Opis projektu Domaszków-Tarchalice	6
Rozdział 4. Rozpoznanie przyrodnicze i wybór lokalizacji (zgodnie z opisem z dokumentacji projektowej)	9
Rozdział 5. Procedury i zarządzanie projektami	11
Rozdział 6. Wizyty studyjne – wymiana informacji i wykorzystanie doświadczeń z innych projektów	13
Rozdział 7. Przykłady procedur projektowych wypracowanych na podstawie projektu Domaszków-Tarchalice	15

Rozdział 8. Konsultacje i partycypacja społeczna.....	17
• Zaangażowane instytucje	17
• Konsultacje międzyinstytucjonalne – stworzenie platformy dialogu	18
• Opis praktyk partycypacji społecznej, uwzględniających opinie lokalnej społeczności...	18
Rozdział 9. Rola Rady Projektu w monitorowaniu, przyjmowaniu i ocenie postępu projektu	20
Rozdział 10. Rzecznictwo, współpraca i multiplikacja efektów	21
Rozdział 11. Rekomendacje	25
Bibliografia	26
Przydatne linki	26
Załącznik 1. Formularz ankietowy	27
Załącznik 2. Zestawienie odpowiedzi	29

Odra – niżówka Lubiąż. Fot. P. Nieznański

Wprowadzenie do problematyki ochrony wód i celów Ramowej Dyrektywy Wodnej

Ramowa Dyrektywa Wodna (RDW) to dyrektywa Unii Europejskiej, przyjęta w grudniu 2000 roku, która obowiązuje na terenie wszystkich państw członkowskich, w tym w Polsce. Celem RDW jest osiągnięcie i utrzymanie „dobrego stanu” wszystkich wód powierzchniowych i podziemnych na obszarze Unii Europejskiej. Dyrektywa została wprowadzona w celu poprawy jakości wód, ochrony środowiska wodnego oraz promowania zrównoważonego korzystania z zasobów wodnych.

Cele Ramowej Dyrektywy Wodnej obejmują:

- **Ochronę wód:** RDW ma na celu zapobieganie dalszej degradacji oraz przywrócenie i utrzymanie wód w dobrej jakości, aby chronić środowisko wodne i różnorodność biologiczną.
- **Zarządzanie zasobami wodnymi:** RDW promuje zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi, uwzględniając potrzeby społeczeństwa, gospodarki i środowiska.
- **Współpracę transgraniczną:** RDW zachęca państwa członkowskie do współpracy przy zarządzaniu międzynarodowymi zlewniami rzek, aby rozwiązywać wspólne wyzwania związane z ochroną wód.
- **Ustanowienie planów zarządzania wodami:** Państwa członkowskie są zobowiązane do opracowania planów zarządzania wodami, które określą środki zapewniające osiągnięcie celów RDW, oraz przedstawienia ich do konsultacji zainteresowanym stronom, w tym społeczeństwu.
- **Monitorowanie i raportowanie:** Państwa członkowskie muszą regularnie monitorować jakość wód i raportować wyniki do Komisji Europejskiej.

Dyrektywa jest kluczowym instrumentem prawodawczym mającym na celu ochronę wód na terenie Unii Europejskiej. Dzięki realizacji jej celów Unia Europejska dąży do zapewnienia zrównoważonego zarządzania zasobami wodnymi, chroniąc jednocześnie środowisko naturalne i zdrowie ludzi.

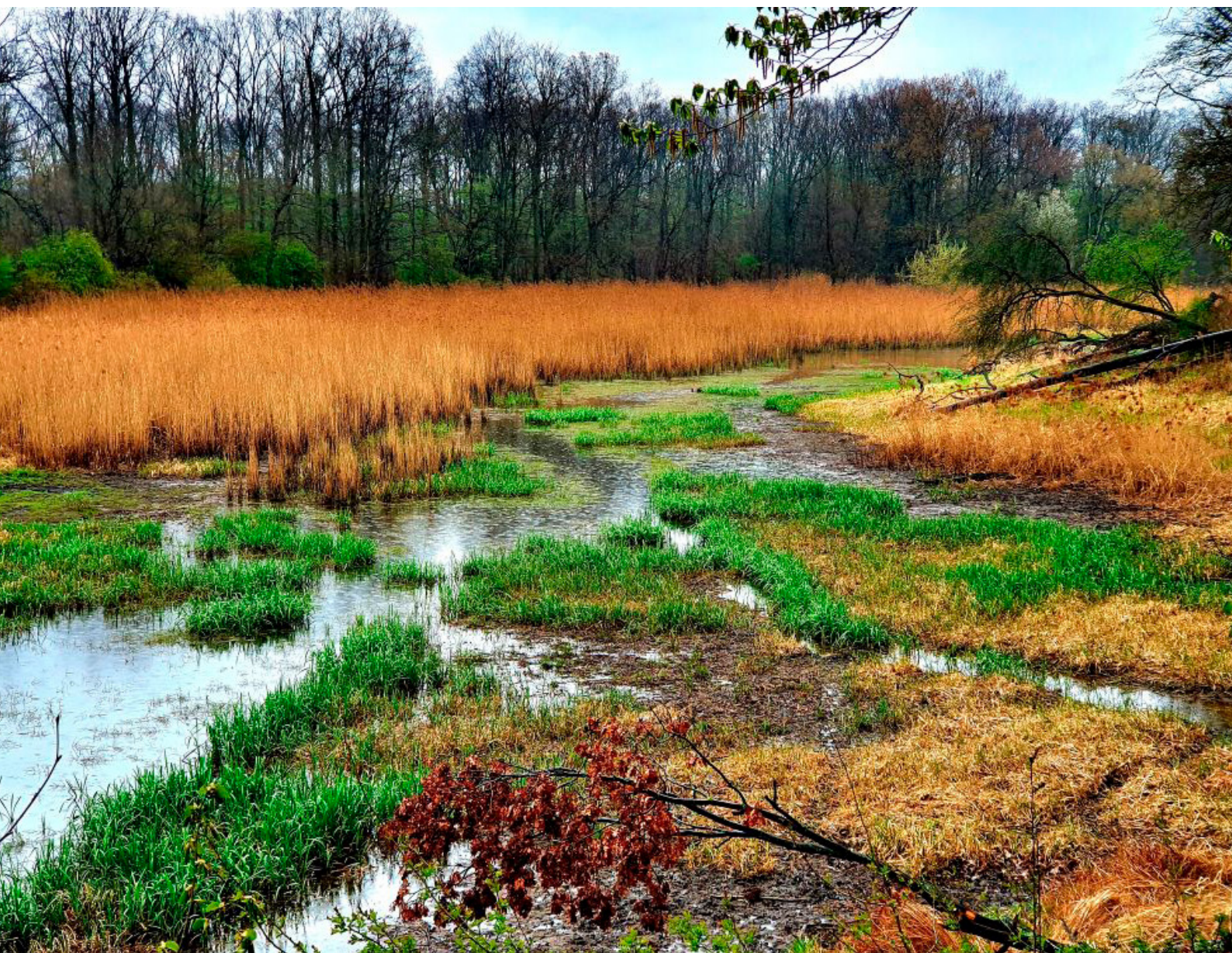
Realizacja Ramowej Dyrektywy Wodnej oraz związanych z nią strategii i inwestycji to proces skomplikowany, który wymaga uwzględnienia zarówno przepisów unijnych jak i krajowych, zakładających pełną partycypację społeczeństwa w kształtowaniu polityki wodnej. Zgodnie z przepisami unijnymi i krajowymi realizacja inwestycji związanych z ochroną przeciwpowodziową, gospodarowaniem wodami i ochroną środowiska wymaga przeprowadzenia konsultacji społecznych. Konsultacje te mają na celu uwzględnienie opinii i uwag mieszkańców oraz innych interesariuszy, którzy są bezpośrednio związani z planowanymi działaniami. Rzeczywiste włączenie społeczeństwa oznacza nie tylko samo „przeprowadzenie” konsultacji społecznych, ale też podjęcie dialogu i współpracy z lokalnymi mieszkańcami i innymi interesariuszami.

Szczególnie ważne staje się to w trakcie procesu realizacji inwestycji, zwłaszcza tych związanych z ochroną przeciwpowodziową, zarządzaniem wodami i ochroną środowiska, kiedy konieczne jest utrzymanie stałego dialogu z lokalnymi mieszkańcami. To właśnie oni często posiadają cenne informacje na temat lokalnych warunków i potrzeb, które mogą mieć istotny wpływ na kształt i optymalną wobec oczekiwań społecznych i warunków środowiskowych realizację projektów.

Dodatkowo, w kontekście ochrony środowiska, przy realizacji inwestycji oddziałujących na środowisko niezbędne jest uzyskanie i uwzględnienie opinii ekspertów i organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną przyrody. Ich wkład w proces podejmowania decyzji może być nieoceniony w zapewnieniu zrównoważonego rozwoju i minimalizacji negatywnych wpływów na środowisko.

Włączenie społeczeństwa i stosowanie konsultacji społecznych w procesie realizacji inwestycji, takich jak opisywana, jest nie tylko wymogiem prawnym, ale praktyczną korzyścią dla tworzenia bardziej kompleksowych, akceptowalnych społecznie i efektywnych rozwiązań. Przez otwarty dialog i współpracę z lokalnymi mieszkańcami oraz wszystkimi zaangażowanymi stronami, można osiągnąć cele RDW i strategii z nią związanych, zachowując równocześnie równowagę między ochroną środowiska a potrzebami społeczeństwa.

Ryc. 1. Starorzecza i lasy łęgowe w dolinie Odry – siedliska chronione w obszarach Natura 2000. Fot. P. Nieznański

Rozdział 2.

Cel i zakres opracowania

Opracowanie ma na celu dostarczenie kompleksowej koncepcji wykorzystującej doświadczenia z projektu Domaszków-Tarchalice mogące być wykorzystane do efektywnego angażowania społeczeństwa i instytucji w projekty wspierające cele RDW – służące jednocześnie środowisku i ekosystemom wodnym. Opracowanie pokazuje sposoby, rolę i znaczenie transparentnego zaktywizowania, włączenia i współpracy instytucji publicznych, organizacji społecznych i obywateli w proces przygotowania, wariantowania, wyboru i realizacji oraz monitoringu skutków inwestycji zgodnej z duchem Ramowej Dyrektywy Wodnej UE. Opisuje konkretny przykład i doświadczenia ze skutecznej i zakończonej sukcesem realizacji inwestycji unikatowej w skali Polski: odzyskaniu i włączeniu do reżimu wylewów rzeki powierzchni 600 ha terenów zalewowych w dolinie Odry przez budowę nowej, oddalonej od rzeki, linii obwałowań o długości 7 km. Inwestycja ta znacząco poprawiła bezpieczeństwo mieszkańców, a jednocześnie stworzyła warunki do odtworzenia priorytetowego w UE siedliska lasów łęgowych. Dzięki jej realizacji w 2020 roku teren został bezpiecznie wypełniony wodą w trakcie wezbrania Odry, nie powodując strat ekonomicznych, a równocześnie zasilając w wodę i substancje organiczne siedliska leśne. Tym samym, dzięki przywróceniu zalewów, rozpoczął się proces przywracania lasów łęgowych na tym fragmencie doliny Odry. Studium obrazuje cały proces – od powstania pomysłu, przez uzyskanie akceptacji i wsparcia instytucjonalnego i społecznego, wybór wariantów, uzyskiwanie zgód i pozwoleń, po zapewnienie finansowania, realizację inwestycji i monitoring jej efektów.

Projekt odsunięcia wałów między Domaszkowem a Tarchalicami był ambitnym przedsięwzięciem mającym na celu zwiększenie bezpieczeństwa lokalnej społeczności i zabezpieczenie jej przed powodzią z równoczesnym stworzeniem warunków do renaturyzacji obszaru zalewowego i przywrócenie siedliska lasów łęgowych. Został zrealizowany dzięki zaktywizowaniu władz lokalnych, zyskaniu akceptacji miejscowej społeczności, nieprzerwanej komunikacji i usystematyzowanej współpracy z instytucjami i organizacjami podejmującymi decyzje na poziomie regionalnym.

Dotyczył on odtworzenia naturalnej retencji przeciwpowodziowej w dolinie Odry w województwie dolnośląskim, na terenie gminy Wołów, na odcinku rzeki między wsiami Domaszków a Tarchalice. Realizacja projektu skutkuje zmniejszeniem zagrożenia powodziowego. Zbudowane blisko rzeki wały, które zostały przerwane w czasie powodzi w 1997 roku, obniżono i zbudowano w nich przepusty dla wód wezbraniowych Odry, dzięki czemu wody mogą rozlewać się na tereny zalewowe o powierzchni blisko 600 hektarów. Zbudowano również drugą linię obwałowań oddaloną od rzeki – przyczyniło się to równocześnie do odtworzenia naturalnego środowiska doliny Odry, jej siedlisk i różnorodności biologicznej. Jest to praktyczny i mierzalny przykład skutecznej synergii ochrony przyrody i poprawy bezpieczeństwa powodziowego, czyli równoczesnej korzyści dla człowieka i przyrody.

Ryc. 2. Dolina środkowej Odry w okolicy Lubiąża, rezerwat Odrzyska.
Fot. Krzysztof Konieczny

Rozdział 3.

Opis projektu Domaszków-Tarchalice

Idea projektu pilotażowego i jego lokalizacji w rejonie Domaszków-Tarchalice zrodziła się przy analizie wyników inwentaryzacji przyrodniczej rzeki i doliny Odry, stanowiącej podstawę wydanego w 2000 roku „Atlasu obszarów zalewowych Odry”. Analiza wskazała na możliwość uzyskania jednocześnie korzyści dla ochrony przyrody i poprawy bezpieczeństwa powodziowego mieszkańców terenów nadrzecznych przez odtworzenie naturalnej retencji w wybranych lokalizacjach w dolinie Odry.

Obszary zalewowe rzek Europy Środkowej należą do najbogatszych gatunkowo, ale również najbardziej zagrożonych siedlisk. Niestety stan danych dotyczących doliny Odry jeszcze na początku XXI wieku był niespójny i pełen luk – dlatego WWF włączając się w działania na rzecz lepszego planowania przyszłości Odry, zdecydował o potrzebie zinventaryzowania i przedstawienia w postaci map i opisów walorów przyrodniczych doliny Odry. Celem „Atlasu Obszarów Zalewowych Odry” było:

- uchwycenie, przedstawienie i spójna ocena stanu ekosystemu wód płynących i obszarów zalewowych wzdłuż całej doliny Odry przy zastosowaniu jednolitych, wybranych typów biotopów i biowskaźników, oraz
- nakreślenie warunków ramowych dla ochrony przed powodziami z wykorzystaniem obszarów retencyjnych, które są potencjalnie do odzyskania – przez połączenie danych ekologicznych i danych z zakresu gospodarki wodnej z informacjami dotyczącymi użytkowania gruntów.

W Atlasie przedstawiono i oceniono stan ekologiczny rzeki i jej doliny na podstawie wybranych typów biotopów i bioindykatorów charakterystycznych dla terenów zalewowych. Atlas, który przedstawia całą dolinę Odry w Czechach, Polsce i w Niemczech, zawiera 52 mapy szczegółowe w skali 1:50 000. Oprócz tego zamieszczono 9 tematycznych map bioindykatorów środowiska (wybrane gatunki roślin wyższych, ryb i ptaków lęgowych).

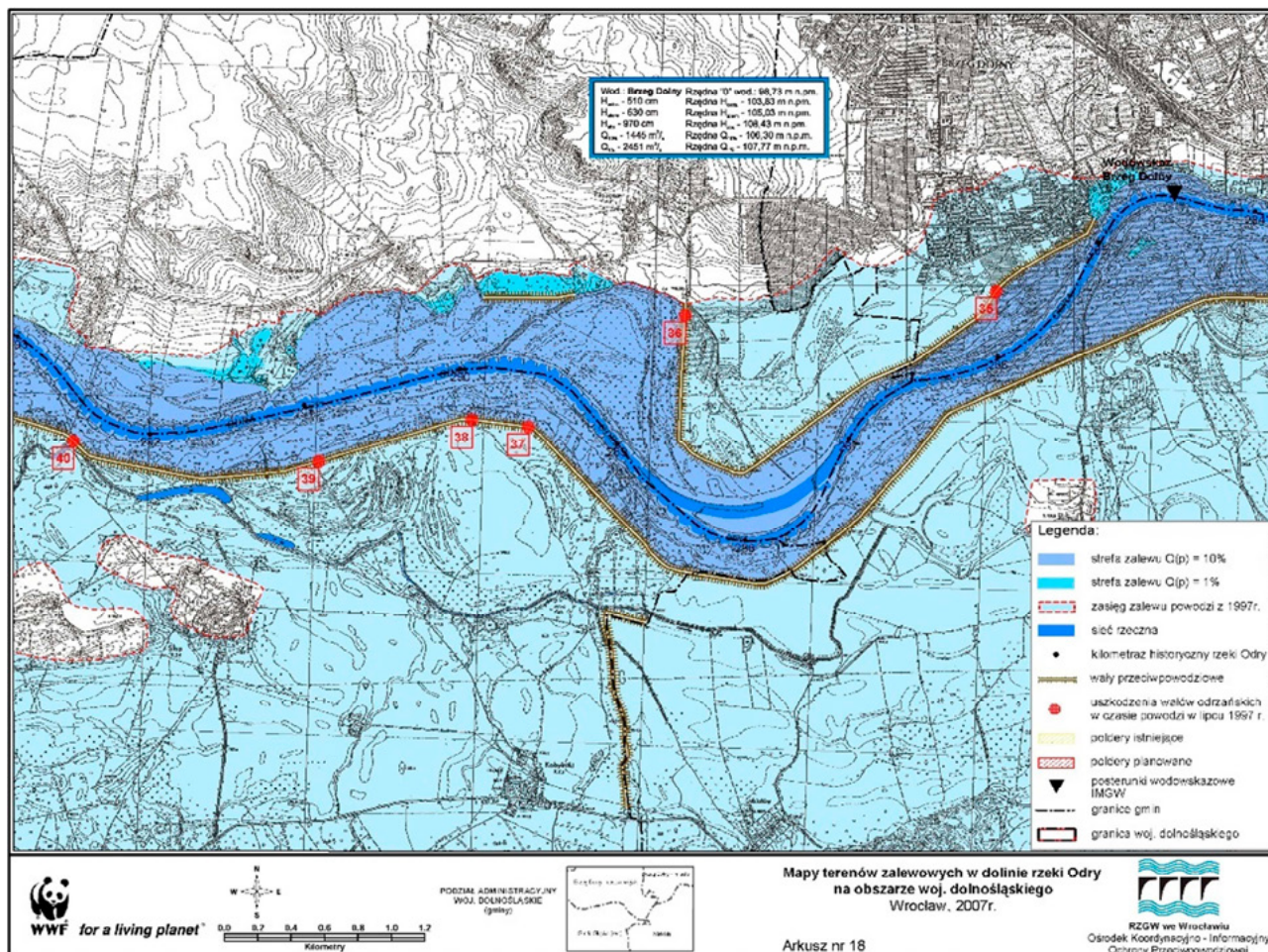
Na mapach szczegółowych zostały przedstawione typy środowisk: łągi topolowo-wierzbowe, łągi wiązowe, formy przejściowe pomiędzy łągami wiązowymi i łągami, mezo-troficzne lasy liściaste, łągi olszowo-jesionowe w obniżeniach terenu i źródłiskach, olsy, szuwały i zbiorowiska wiel-

koturzycowe, łąki z móżgą trzcinową, bogate gatunkowo łąki podmokłe i wilgotne, pozostałe łąki podmokłe i wilgotne, łąki zalewowe, roślinność pionierska na piaskach, monokultury leśne oraz pozostałe powierzchnie leśne. Przedstawiono również koryta rzek, starorzecza, stawy, zalane wyrobiska, osadniki, jak i pozostałe zbiorniki wodne. Wyznaczono granice naturalnego obszaru zalewowego oraz zasięg powodzi z 1997 roku. Zaznaczono istniejące obwałowania, jazy i śluzy wzdłuż całego biegu rzeki. Z zakresu ochrony przyrody przedstawiono granice parków narodowych oraz istniejących i planowanych parków krajobrazowych.

Ta obszerna inwentaryzacja i waloryzacja przyrodnicza doliny Odry przez nałożenie na siebie danych przyrodniczych i hydrologicznych oraz danych o istniejącej i planowanej infrastrukturze przeciwpowodziowej i hydrotechnicznej pozwoliła na zidentyfikowanie miejsc o wysokim potencjale na przywrócenie naturalnych procesów przyrodniczych oraz na efektywną renaturyzację rzeki i jej doliny. Zawarta w Atlasie wizualizacja materiałów wyjściowych oraz metodycznie jednolite, publicznie dostępne i dające się zweryfikować dane, również w dziedzinie ochrony przyrody były kluczowe do rozpoczęcia konstruktywnego dialogu i wskazania proprzyrodniczych rozwiązań dla Odry i mieszkańców Nadodrza.

Dodatkowo w 2007 roku Biuro Projektu Odra WWF zainicjowało przygotowanie szczegółowych map terenów zalewowych położonych na terenie województwa dolnośląskiego. We współpracy z funkcjonującym przy Regionalnym Zarządzie Gospodarki Wodnej we Wrocławiu Ośrodkiem Koordynacyjno-Informacyjnym Ochrony Przeciwpowodziowej wydano i przekazano gminom szczegółowe opracowanie kartograficzne pt. „Bezpieczna gmina nad Odrą”, zawierające zbiór map doliny Odry na terenie województwa dolnośląskiego. W opracowaniu wyznaczono i zilustrowano zasięgi powodzi o różnym prawdopodobieństwie wystąpienia, istniejącą infrastrukturę hydrotechniczną oraz granice historycznych i współczesnych obszarów zalewowych. Materiał ten, w zestawieniu z danymi przyrodniczymi, potwierdził jako optymalny do realizacji projektu odsunięcia obwałowań odcinek doliny Odry położony na terenie gminy Wołów w województwie dolnośląskim, pomiędzy miejscowościami Domaszków a Tarchalice.

Ryc. 3. Jedna z map terenów zalewowych opracowana przez RZGW we Wrocławiu i WWF w 2007 roku

Po konsultacjach ze środowiskiem naukowym oraz miejscowymi organizacjami społecznymi WWF Polska wspólnie z WWF Niemcy zdecydowali o podjęciu działań i uruchomieniu pilotażowego, wzorcowego projektu poprawy bezpieczeństwa powodziowego. Zakładał on odzyskanie naturalnej retencji dolinowej w miejscu, gdzie przywrócenie zalewów przyczyni się równocześnie do odtworzenia cennych siedlisk przyrodniczych oraz związanych z nimi gatunków.

W 2007 roku funkcjonujące we Wrocławiu Biuro Projektu Odra WWF, przy współpracy z WWF Niemcy, uzyskało środki finansowe na opracowanie pełnej koncepcji technicznej dla odtworzenia naturalnej retencji w dolinie Odry przez odsunięcie obwałowań na odcinku Domaszków-Tarchalice i rewitalizację terenów nadrzecznych (projekt Domaszków-Tarchalice). Dofinansowanie projektu zapewniła Niemiecka Fundacja Federalna Środowisko (DBU- Deutsche Bundesstiftung Umwelt). W związku z tym już w 2007 roku podpisana została umowa pomiędzy WWF Polska a Samorządem Województwa Dolnośląskiego w sprawie wspólnej realizacji pod nazwą „Domaszków-Tarchalice: odtworzenie naturalnej retencji przeciwpowodziowej doliny Odry w gminie Wołów”. Samorząd Województwa Dolnośląskiego zobowiązał się wspierać projekt merytorycznie, a w przypadku uzyskania

pozwolenia na budowę podjąć starania o uzyskanie finansowania na realizację inwestycji. W umowie zdefiniowano następujące cele:

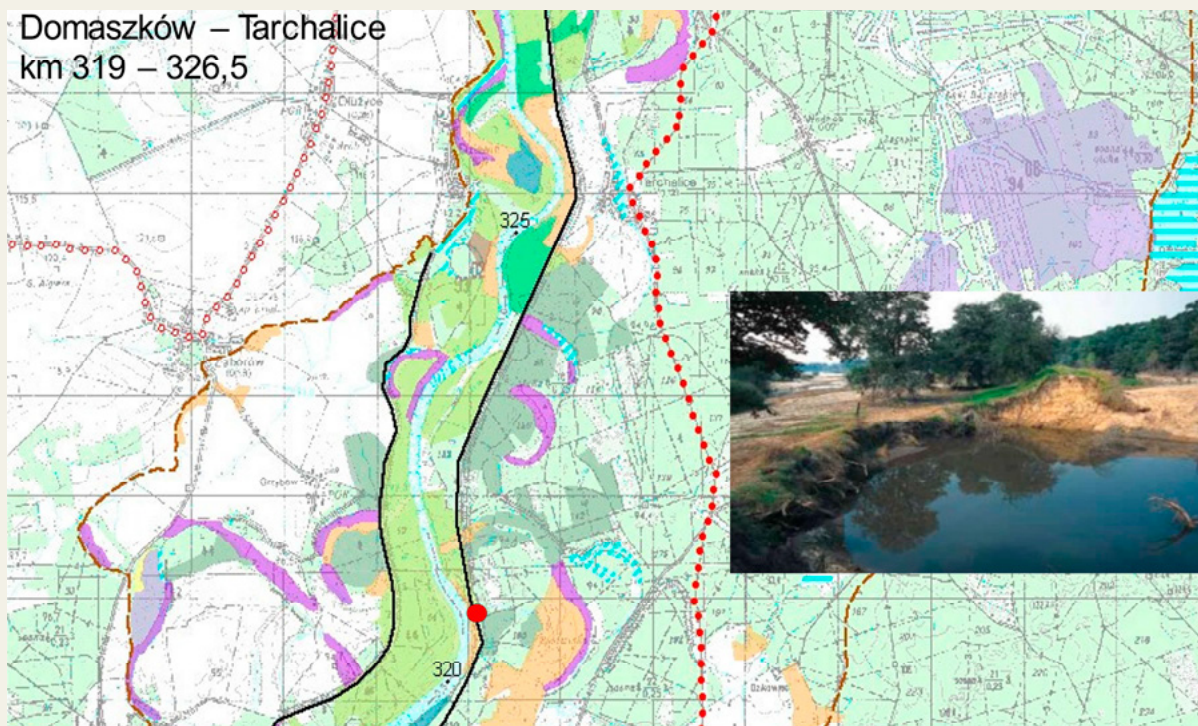
1. integracja działań na rzecz ochrony przyrody i zarządzania powodzią, odtworzenie byłych obszarów zalewowych Odry i podniesienie pojemności retencyjnej na prawym brzegu Odry pomiędzy miejscowościami Domaszków a Tarchalice dla poprawy bezpieczeństwa powodziowego gminy Wołów
2. opracowanie niezbędnej dokumentacji dla uzyskania pozwoleń administracyjnych i pozwolenia na budowę dla inwestycji służącej odtworzeniu naturalnej retencji powodziowej rzeki Odry przez relokację obwałowania przeciwpowodziowego na odcinku pomiędzy miejscowościami Domaszków i Tarchalice.

Ponadto w ramach tej umowy określono zobowiązania WWF Polska i Samorządu Województwa Dolnośląskiego. Uzgodniono m.in., że przygotowanie i przeprowadzenie przetargu nieograniczonego na wykonanie usługi polegającej na opracowaniu projektu budowlanego i wykonawczego obiektu „Domaszków-Tarchalice” leży po stronie Samorządu Województwa Dolnośląskiego, reprezentowanego przez Dolno-

śląski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych. Zapisy dokumentacji przetargowej zostały uzgodnione przez Biuro Projektu Odra WWF. Kluczowym elementem zaplanowania i realizacji tego przedsięwzięcia było partnerskie włączenie w proces przygotowania i wyboru optymalnego wariantu inwestycji wszystkich zainteresowanych stron oraz właścicieli i zarządzających gruntami.

Ryc. 4. Lokalizacja obwałowań i miejsce przerwania wału w 1997 roku

Zastana sytuacja: „wąskie gardło” dla przepływu wód powodziowych, na zawalu zinwentaryzowane biotopy o wysokim potencjale do odtworzenia naturalnych ekosystemów nadrzecznych po przywróceniu zalewów.

● miejsce przerwania wału w 1997 roku

Fot. K. Konieczny

Rozpoznanie przyrodnicze i wybór lokalizacji

(zgodnie z opisem
z dokumentacji projektowej)

w gminie Wołów, w powiecie wołowskim, województwie dolnośląskim. Obszar obejmuje fragment biegu rzeki Odry między kilometrami 321+000 i 326+450.

W kontekście krajobrazu na terenie inwestycji można wyróżnić dwa główne typy: krajobraz leśny i rolniczy. Zdecydowanie przeważa krajobraz leśny, który zajmuje około 87% obszaru. Obszary rolnicze, takie jak pola uprawne i użytki zielone, stanowią około 11,5% terenu i znajdują się w sąsiedztwie miejscowości Domaszków i Tarchalice. Drogi dojazdowe do miejscowości i drogi leśne zajmują niewielką część obszaru. Dużą część terenu zalewowego na tym odcinku doliny Odry stanowią starorzecza rzeki.

Istniejące obwałowanie doliny rzecznej (konstrukcja z 1904 roku) spowodowało zmiany w środowisku, szczególnie w siedliskach typu łęgowego. Siedliska te wykształciły się naturalnie i zostały zachowane na obszarze istniejącego międzywala i w obrębie starorzeczy, gdzie widoczne jest lustro wody. Jednocześnie tereny położone za wałem przeszły proces grądowienia, co doprowadziło do zmiany składu gatunkowego drzewostanu. Na obszarze inwestycji dominują dęby i grądy, które wyewoluowały z dawnych łęgów wiazowo-jesionowych.

W bezpośrednim zasięgu realizacji projektu jedyną sieć osadniczą tworzą miejscowości Domaszków i Tarchalice. Są to wsie o zabudowie zagrodowej, których granice stykają się z obszarem nowego obwałowania. Obszar ten posiada również wartość archeologiczną, ze względu na odkryte pozostałości po starożytnych dymarkach w Tarchalicach, które służyły do produkcji żelaza. Ponadto teren sąsiaduje z 10 zabytkowymi stanowiskami archeologicznymi.

Najistotniejszym elementem środowiska jest obszar Natura 2000 „Łęgi Odrzańskie”, który ma na celu ochronę cennych siedlisk przyrodniczych w dolinie Odry oraz gatunków ptaków związanych z rzeką Odrą. Teren ten obejmuje zarówno obszar ochrony siedlisk, jak i obszar specjalnej ochrony ptaków i jest ważnym elementem zachowania przyrody w dolinie środkowej Odry. Granice obszaru ochrony zostały modyfikowane w latach 2004 i 2008 w ramach procesu aktualizacji „Shadow List”.

Główne działania projektu polegały na przesunięciu wału przeciwpowodziowego na odcinku Odry między Domaszkowem a Tarchalicami.

Realizacja projektu obejmowała budowę nowego wału przeciwpowodziowego poszerzającego teren międzywala, oraz modyfikacje w istniejącym wale, w tym budowę przepustów. Długość nowego wału wynosi 7 kilometrów, a jego kubatura 285 tys. m³. W ramach projektu udało się osiągnąć główne cele, w tym:

- **Renaturyzację obszaru:** Przywrócono naturalny charakter terenów zalewowych, co przyczyniło się do odtworzenia typowych dla doliny rzeki Odry siedlisk przyrodniczych. Działania te miały kluczowe znaczenie dla funkcjonowania obszaru Natura 2000 „Łęgi Odrzańskie”.
- **Poprawę ochrony przeciwpowodziowej:** Przez poszerzenie terenu międzywala zlikwidowane zostało przewężenie w przepływie wody, co znacząco zwiększyło ochronę przed powodzią. Ryzyko przerwania obwałowań i zalania miejscowości Domaszków i Tarchalice zostało istotnie zmniejszone.

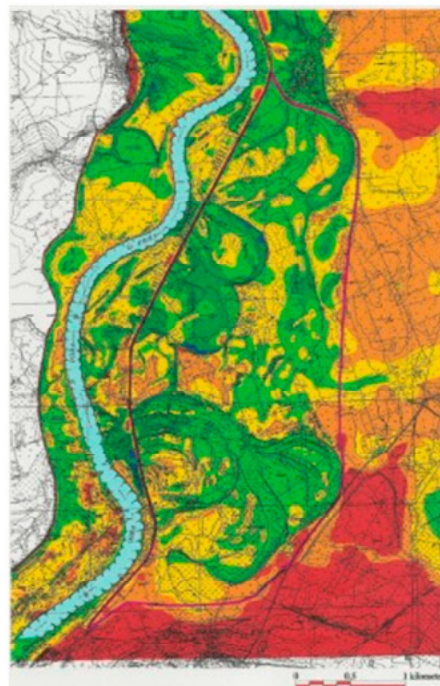
Projekt jest sukcesem, który istotnie przyczynił się do zwiększenia retencji przeciwpowodziowej na tym obszarze, co przyniosło korzyści zarówno w zakresie ochrony środowiska, jak i bezpieczeństwa ludności. Realizacja projektu pozwoliła na zachowanie równowagi między ochroną przyrody a potrzebami społeczeństwa.

Projekt Domaszków - Tarchalice: poprawa bezpieczeństwa powodziowego poprzez odsunięcie obwałowania i rewitalizację terenów nadrzecznych

korzyści gospodarcze i przyrodnicze:

- nowy wał - **niższy** (na krawędzi terasy), **pewniejszy** (położenie za kompleksem leśnym), **zapewnia lepszą ochronę** miejscowości
- po odsunięciu obwałowania otwarty obszar zalewany i odwadniany w sposób naturalny bez żadnych technicznych środków
- odtworzone dogodne warunki dla regeneracji lasów łęgowych
- trwale odzyskana retencja przeciwpowodziowa na powierzchni ok. 600 ha

Ryc. 6. Wizualizacja przebiegu nowego obwałowania, korzyści gospodarcze i przyrodnicze

Rozdział 5.

Procedury i zarządzanie projektami

Etapy realizacji projektu od zainicjowania do realizacji / zakończenia prac budowlanych:

Etap 1. Idea

Inicjatywa wynikła z analizy sytuacji hydrologicznej i przyrodniczej oraz z informacji o szkodach w infrastrukturze po powodzi w 1997 roku. Na tym etapie uwzględniono sytuację powodziową, oceniono ryzyko kolejnego przerwania obwałowań oraz zidentyfikowano potrzeby społeczności lokalnej. Ocenie potrzeb społeczności lokalnych poświęcone było spotkanie z mieszkańcami miejscowości Domaszków i Tarchalice – obu dotkniętych powodzią w 1997 roku. Uzyskano też wsparcie eksperckie, kluczowe w identyfikacji obszarów wymagających odsunięcia wałów, a także w analizie korzyści i zagrożeń związanych z tym przedsięwzięciem. Sprawę koordynacji dalszych etapów projektu powierzono utworzonemu we Wrocławiu przedstawicielstwu WWF (Biuro Projektu Odra we Wrocławiu).

Etap 2. Pozyskanie funduszy, analizy i konsultacje

Rozpoczęto konsultacje międzyinstytucjonalne i konsultacje społeczne. Po zgłoszeniu pierwszych uwag w celu wyjaśnienia wątpliwości mieszkańców oraz miejscowych leśników przygotowano analizy: przyrodnicze, hydrologiczne oraz analizy wpływu przywrócenia zalewów na gospodarkę leśną. Pozyskano fundusze na przygotowanie technicznego projektu. Utworzono Techniczną Radę Projektu z udziałem przedstawicieli wszystkich instytucji i organizacji zainteresowanych udziałem w projekcie oraz instytucji odpowiedzialnych za gospodarowanie wodami, zarządzanie gruntami i ochronę środowiska – wydających niezbędne zgody i decyzje na różnych etapach przygotowania i realizacji. Zlecono niezbędne ekspertyzy, analizy, a także modelowanie rozwiązań i możliwych oddziaływań na istniejącą infrastrukturę i na gospodarkę leśną.

Etap 3. Uzyskanie akceptacji i wsparcia instytucjonalnego i społecznego

Na tym etapie przeprowadzono kolejne rozmowy, spotkania informacyjne i dyskusje z mieszkańcami, aby zebrać ich opinie i uwagi. Przygotowano wstępną wizualizację i zarys możliwego rozwiązania, tj. przesunięcia obwałowań i odzyskania

terenów retencyjnych zamiast odbudowy i remontu zniszczonych obwałowań w tym samym miejscu, wskazując na fakt, iż dotychczasowy przebieg obwałowań ze względu na ich umiejscowienie w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki ogranicza i nadal będzie ograniczał przepływy wód wezbraniowych. Uzyskano wsparcie lokalnych władz prezentując koncepcję wraz z wynikami modelowania i wnioskami z ekspertyz. Odkryło się to przez spotkania z radnymi gminy oraz radnymi powiatu Wołów, w tym udział w posiedzeniach Rady Gminy i Rady Powiatu. W spotkaniach bezpośrednich oraz zorganizowanym spotkaniu otwartym o koncepcji poinformowano organy administracji publicznej oraz miejscowe organizacje społeczne. Podpisano porozumienia o współpracy (w tym porozumienie trójstronne między WWF Polska, RZGW Wrocław i Dolnośląskim Zarządem Melioracji i Urzędów Wodnych o woli współpracy i wspólnego przygotowania koncepcji poprawy bezpieczeństwa powodziowego w gminie Wołów z uwzględnieniem oczekiwań społecznych i potrzeb ochrony środowiska przyrodniczego).

Etap 4. Wybór wariantów

Zlecono kolejne ekspertyzy i modelowanie w oparciu o wyniki rozmów z mieszkańcami i administracją publiczną wskazujące na pojawiające się wątpliwości i pytania (m.in. dotyczące własności gruntów, formalnej zgodności z planami zagospodarowania przestrzennego, zgodności ze strategiami ochrony przeciwpowodziowej, planami urządzenia lasu). W oparciu o wyniki analiz i modelowania przeprowadzono kompleksowe oceny różnych opcji odsunięcia wałów, uwzględniając aspekty techniczne, ekonomiczne, środowiskowe i społeczne. Opracowano wstępną wizualizację i przedstawiono kilka wariantów rozwiązań, uwzględniających możliwe trasy przebiegu nowego obwałowania i potencjalne rozwiązania techniczne. Przygotowano plakaty informacyjne, ulotkę informacyjną, ankietę, a także zorganizowano spotkanie mieszkańców wsi Domaszków i Tarchalice, na którym zaprezentowano wyniki modelowania i warianty rozwiązań.

Etap 5. Przygotowanie projektu technicznego, operatu, uzyskiwanie zgód i pozwoleń

W trybie przetargu wyłoniono wykonawcę dokumentacji technicznej niezbędnej do uzyskania zgód i pozwoleń. Przystąpiono do prac geodezyjnych i projektowych, uzyskiwania

niezbędnych pozwoleń od odpowiednich instytucji, takich jak: agencje ochrony środowiska, zarząd gospodarki wodnej, nadleśnictwo, nadzór archeologiczny, samorząd lokalny. Podjęto współpracę z organami decyzyjnymi w celu zatwierdzenia projektu i uzyskania niezbędnych decyzji administracyjnych. W związku z nowatorskim charakterem inwestycji i proponowanych rozwiązań, które nie były (i niestety nadal nie są) powszechnie stosowane w Polsce, zorganizowano wizyty studyjne do miejsc realizacji podobnych przedsięwzięć, w tym np. wyjazd nad Łabę w miejsce analogicznego i znacznie bardziej zaawansowanego projektu odsunięcia obwałowań. W wyjeździe studyjnym oraz spotkaniach z projektantami i inżynierami z Niemiec wzięli udział przedstawiciele instytucji publicznych, samorządów i organizacji społecznych zaangażowanych w projekt Domaszków-Tarchlice.

Etap 6. Uzyskanie pozwolenia na budowę i zabezpieczenie finansowania; wyłonienie Wykonawcy

Po uzyskaniu decyzji środowiskowej oraz pozwolenia na budowę dla wariantu wyłoniętego i uzgodnionego przez Radę Projektu opracowano wnioski i dokumentację niezbędną do pozyskania finansowania. Uzyskano finansowanie na

realizację projektu z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. W wyniku przetargu wyłoniono wykonawcę inwestycji. O uzyskaniu wsparcia finansowego i wyłonieniu wykonawcy poinformowano mieszkańców miejscowości Domaszków i Tarchalice.

Etap 7. Realizacja inwestycji

Zapewniono nadzór przyrodniczy nad wykonaniem inwestycji. Nadzór nad procesem budowlanym, monitorowanie postępu prac oraz zapewnienie zgodności z projektem każdego etapu realizacji inwestycji było przedmiotem stałych spotkań i decyzji Rady Technicznej Projektu.

Opisane powyżej etapy realizacji projektu wymagały stałej komunikacji i współpracy między różnymi podmiotami, takimi jak: społeczność lokalna, władze samorządowe, eksperci branżowi oraz instytucje odpowiedzialne za udzielanie zgód i kontrolę procesu. Zapewnienie transparentności, skutecznego zarządzania projektem, a także uwzględnienie różnych perspektyw było kluczowe dla sukcesu odsunięcia wałów między Domaszkowem a Tarchalicami.

Ryc. 7. Spotkanie informacyjne w Starostwie Powiatowym w Wołowie. Fot. P. Nieznański

Rozdział 6.

Wizyty studyjne – wymiana informacji i wykorzystanie doświadczeń z innych projektów

Wyzwaniem w projekcie okazał się fakt, że zaproponowane przez organizację ekologiczną rozwiązanie polegające na oddaniu przestrzeni rzece, nie było wcześniej stosowane w Polsce. Zarówno instytucje odpowiedzialne za gospodarowanie wodami oraz inwestycje w tym zakresie, jak i projektanci i wykonawcy związani z branżą hydrotechniczną, nie posiadali doświadczenia w realizacji tego typu projektów. W początkowej fazie odczuwalna była presja tej branży na zastosowanie klasycznych i znanych im z wieloletniej praktyki rozwiązań technicznych prowadzących w uproszczeniu do tego, aby wodę „można było w pełni kontrolować” np. przez budowę urządzeń wpustowych i wypustowych na teren zawala. Pojawiały się koncepcje budowy polderu sterowanego z systemem rowów do nawadniania lub odwadniania

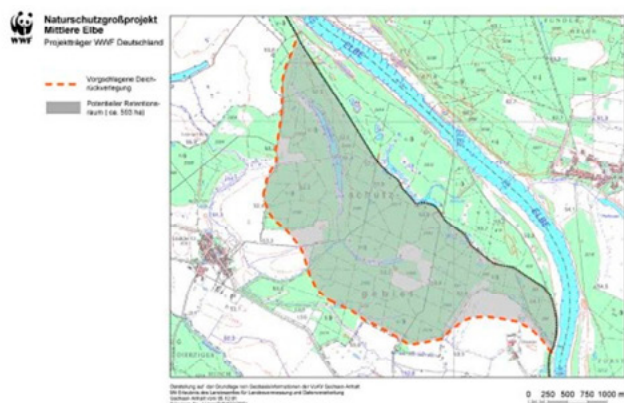
upraw leśnych itd. Idea projektu, który dzięki przekopaniu starych obwałowań i budowie niższych wałów oddalonych od rzeki umożliwił grawitacyjne i naturalne wprowadzanie wody na odzyskany teren zalewowy oraz grawitacyjny odpływ wody po przejściu fali wezbraniowej, nie spotkała się z pełnym zrozumieniem branży hydrotechnicznej. Dlatego w ramach przygotowań do projektu oraz w trakcie jego trwania zorganizowane zostały spotkania z ekspertami posiadającymi doświadczenie z realizacji podobnych projektów w innych częściach Europy. Zrealizowane zostały również dwa wyjazdy studyjne umożliwiające praktyczne i naoczne poznanie takich rozwiązań oraz skonfrontowanie się na miejscu z wiedzą branżową podczas spotkań z inżynierami, projektantami i wykonawcami prac.

Wizyta studyjna 1: Odzyskiwanie terenów retencyjnych, projekt WWF nad Łabą

uzyskanie 600 ha na potrzeby retencji po odsunięciu obwałowania

80 % powierzchnie leśne (rewitalizacja lasów łęgowych)

7 km nowe obwałowanie

Ryc. 8. Miejsce wizyty studyjnej w okolicy Lödderitzer Forst nad środkową Łabą w Niemczech i dane o odwiedzanym projekcie

W ramach działań projektowych przetłumaczono kluczowe informacje o tych projektach. W wyjazdach studyjnych wzięli udział projektanci rozwiązań, przedstawiciele samorządów i organizacji społecznych oraz przedstawiciele instytucji odpowiadających za zarządzanie wodami (RZGW), lasami (RDLP i Nadleśnictwo Wołów), infrastrukturę techniczną (DZMIUW) i kwestie środowiskowe (RDOŚ).

Wizyta studyjna 2: Projekt rewitalizacji odcinka górnej Dawy (Austria)

Zasięg:

60 km biegu rzeki
200 ha nowych terenów retencyjnych
10 mln m³ retencji

Długoterminowy efekt :

poprawa jakości ekosystemów nadrzecznych,
odtworzenie ok. 70 ha naturalnych siedlisk

Stały monitoring zmian

The LIFE Project Project period: 1999/2003

Partners: Water Management Authority of Carinthia
Federal Ministry of Agriculture, Forestry,
Environment and Water Management, Nature
Conservation Authority of Carinthia, WWF Austria
Budget: 6, 3 Mio Euro
Life contribution: 26%

Ryc. 9. Miejsce wizyty studyjnej nad górną Drawą w Austrii
i dane o odwiedzanym projekcie (fot. Water Management
Authority of Carinthia/Tichy)

Rozdział 7.

Przykłady procedur projektowych wypracowanych na podstawie projektu Domaszków-Tarchalice

W skutecznie realizowanej strategii prowadzenia skomplikowanego projektu z udziałem wielu różnych podmiotów kluczową rolę odgrywało przyjęcie i konsekwentne stosowanie klarownych procedur. Dokładne wytyczne eliminowały nieporozumienia, ułatwiając tym samym skoordynowane działania zespołów. Ciągła komunikacja, zarówno wewnętrzna, jak i zewnętrzna, umożliwiała bieżące dostosowywanie się do zmieniających się warunków i szybkie reagowanie na potencjalne problemy.

W ramach tej strategii istotnym elementem było również zaproszenie do współdecydowania instytucji i organizacji mających wpływ na projekt oraz wydających decyzje i pozwolenia w procesie inwestycyjnym, co umożliwiła utworzona Rada Projektu. Integracja różnych perspektyw i pełniejsze zrozumienie kontekstu projektowego zaowocowały lepszym zrozumieniem potrzeb i oczekiwań zewnętrznych podmiotów.

Działania podejmowane w ramach strategii przyczyniły się do zwiększenia akceptacji społecznej dla projektu, podnosząc poziom zaangażowania wszystkich interesariuszy. Otwarty dialog oraz współpraca z zewnętrznymi podmiotami sprawiły, że projekt stał się dostosowany do realnych potrzeb społeczności i otoczenia, co przyczyniło się do trwałego sukcesu inwestycji. Włączenie istotnych instytucji do procesu podejmowania decyzji przyspieszyło także rozstrzygnięcie kwestii formalnych, co skutkowało szybszym postępowaniem projektu.

Przykład procedur przyjętych dla realizacji projektu Domaszków-Tarchalice

Przykład 1. Procedura przyjęta przez Zespół Realizacyjny Projektu

Przed rozpoczęciem wieloletniego projektu, który z założenia miał zaangażować wiele podmiotów instytucjonalnych i organizacyjnych oraz miał doprowadzić do wdrożenia nowatorskiego i dotychczas nie praktykowanego przez te podmioty rozwiązania, w procesie planowania Zespół Realizacyjny Projektu ustalił procedurę projektową, dzieląc ją na następujące fazy:

Faza Inicjacji: Ustanowienie zespołu projektowego z przedstawicielami różnych dziedzin, w tym ekspertów technicznych, przedstawicieli społeczności lokalnej, zarządców projektu i przedstawicieli instytucji zaangażowanych w projekt. Analiza potrzeb i celów: przeprowadzenie szerokiej analizy potrzeb społeczności, identyfikacja celów projektu oraz zmapowanie oczekiwań wszystkich interesariuszy. Przygotowanie dokumentacji koncepcyjnej: opracowanie dokumentacji koncepcyjnej, która będzie zawierała cele, zakres, ramy czasowe i zasoby potrzebne do realizacji projektu.

Faza Planowania: Identyfikacja interesariuszy: dokładna analiza interesariuszy, uwzględniająca ich oczekiwania, wpływ na projekt i poziom zaangażowania. Określenie zakresu i wariantów projektu: sporządzenie szczegółowego planu projektu, w tym zdefiniowanie zakresu, wariantów technicznych, harmonogramu oraz budżetu. Zarządzanie ryzykiem: przeprowadzenie analizy ryzyka, identyfikacja potencjalnych problemów i opracowanie planów zarządzania ryzykiem.

Faza Wykonawcza: Zarządzanie Zespołem Projektowym: skoordynowanie działań zespołu projektowego, zapewnienie klarownej komunikacji oraz efektywnego rozwiązania wszelkich problemów. Monitorowanie postępu: systematyczne monitorowanie postępu projektu, zarówno pod względem czasowym, jak i kosztowym, oraz identyfikacja ewentualnych odchyleń od planu. Realizacja działań społecznościowych: wprowadzenie działań mających na celu zaangażowanie społeczności lokalnej, regularne konsultacje oraz dostarczanie aktualnych informacji.

Faza Kontroli i Uzyskiwania Akceptacji: Zarządzanie zmianami: skuteczne zarządzanie wszelkimi zmianami w projekcie, w tym dostosowanie harmonogramu, budżetu i planów działania. Konsultacje społeczne: kontynuacja konsultacji ze społecznością lokalną, analiza opinii i dostosowanie projektu w zależności od zgłaszanych uwag. Uzyskiwanie akceptacji instytucjonalnej: przygotowanie niezbędnej dokumentacji i uzyskiwanie akceptacji od instytucji nadzorujących projekt.

Faza Zamknięcia: Ocena Projektu: przeprowadzenie kompleksowej oceny projektu, w tym oceny efektów, stopnia realizacji celów oraz zidentyfikowanie obszarów do poprawy. Przekazanie informacji o projekcie: przekazanie pełnej dokumentacji i informacji o projekcie (w tym wyników monitoringu) instytucjom nadzorującym oraz społeczności lokalnej.

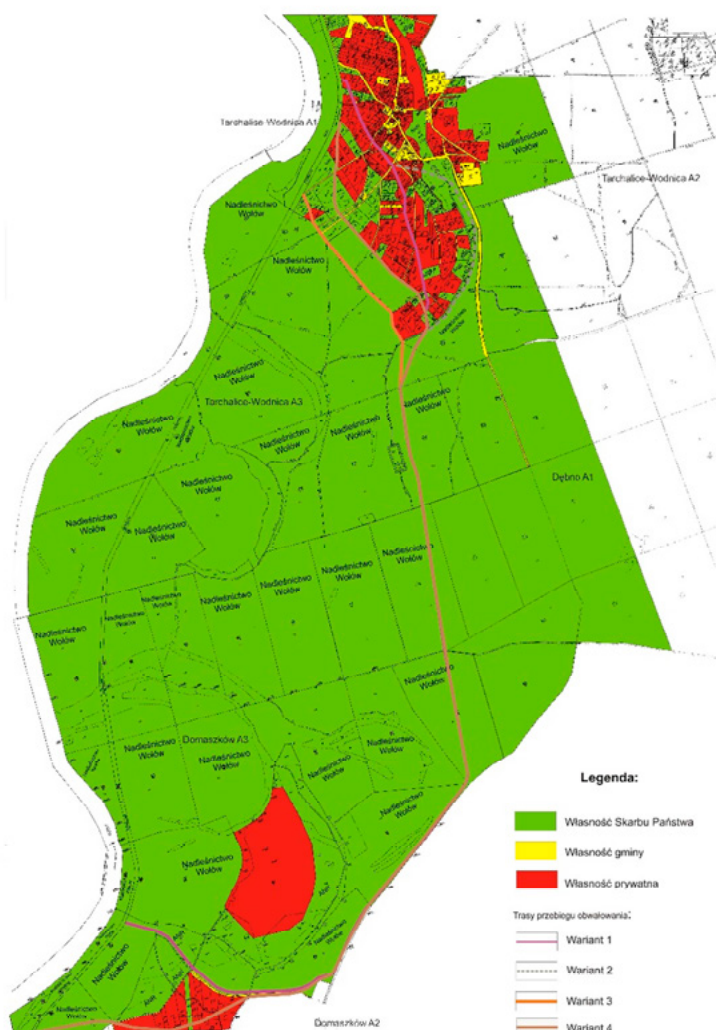
Raportowanie i podsumowanie: opracowanie raportu podsumowującego projekt uwzględniającego osiągnięcia, wnioski i umożliwiające pełne rozliczenie projektu.

W tym procesie kluczowe było utrzymanie otwartej i skutecznej komunikacji między wszystkimi zaangażowanymi stronami, co pozwoliło na dostosowywanie działań do bieżących potrzeb oraz minimalizowanie ryzyka wystąpienia problemów w trakcie realizacji projektu.

W planowaniu, monitorowaniu przebiegu, harmonogramu i dostępności zasobów finansowych i osobowych wykorzystano w całym okresie trwania projektu program MS Project.

Przykład 2. Utworzenie Rady Projektu oraz przyjęcie regulaminu pozwalające na sprecyzowanie zasad i ujednolicenie procedur wspólnego działania wszystkich instytucji i organizacji zainteresowanych wdrożeniem projektu

Regulamin Rady Projektu (załącznik nr 1) sprecyzował cele i zadania oraz uspołnił zasady wspólnego działania wszystkich partnerów projektu. Sprecyzował zasady nadzoru nad jego przebiegiem i zasady podejmowania decyzji.

Ryc. 10. Struktura własności gruntów. Jedno z kluczowych kryteriów lokalizacji i wariantowania zakresu projektu

Rozdział 8.

Konsultacje i partycypacja społeczna

Zaangażowane instytucje

Projekt odtworzenia naturalnej retencji przeciwpowodziowej doliny rzeki Odry w gminie Wołów został zrealizowany z sukcesem dzięki zorganizowaniu przez inicjatorów projektu (WWF) stałej, multidyscyplinarnej i międzyinstytucjonalnej współpracy z:

- samorządami: Urzędem Gminy w Wołowie i Starostwem Powiatowym w Wołowie;
- instytucjami odpowiedzialnymi za zarządzanie wodami i ochronę przeciwpowodziową: Dolnośląskim Zarządem Melioracji i Urządzeń Wodnych (DZMiUW), Regionalnym Zarządem Gospodarki Wodnej, Inspektoratem DZMiUW Legnica, Biurem DZMiUW Wołów;
- instytucjami odpowiedzialnymi za ochronę środowiska: Regionalną Dyrekcją Ochrony Środowiska we Wrocławiu;
- zarządzającymi Lasami Państwowymi (majątkiem Skarbu Państwa): Regionalną Dyrekcją Lasów Państwowych we Wrocławiu oraz Nadleśnictwem Wołów;
- organizacjami społecznymi: Fundacją Zielona Akcja, Stowarzyszeniem Lokalna Grupa Działania „Kraina Łęgów Odrzańskich, Fundacją Partnerstwo Doliny Środkowej Odry
- Deutsche Bundesstiftung Umwelt – instytucją, która dofinansowała projekt WWF „Ekologicznie ukierunkowana ochrona przeciwpowodziowa w dolinie Odry”
- mieszkańcami miejscowości Domaszków i Tarchalice.

Ryc. 11. Wizja terenowa z pracownikami RDLP Wrocław i Nadleśnictwa Wołów na trasie planowanego obwałowania.
Fot. P. Nieznański

Konsultacje międzyinstytucjonalne – stworzenie platformy dialogu

Utworzenie i zapewnienie regularnych spotkań Rady Projektu stworzyło platformę umożliwiającą regularną wymianę informacji, wspólną identyfikację i adresowanie ryzyk w projekcie, bieżące i wspólne reagowanie na zdarzenia mogące stanowić przeszkodę w realizacji projektu. Otwarte dyskusje na regularnie organizowanych spotkaniach Rady, dzielenie się zadaniami oraz sporządzanie notatek z każdego posiedzenia usprawniały procesy konsultacyjne i decyzyjne. W wielu przypadkach możliwość bezpośrednich ustaleń między kilkoma instytucjami zastępowała konieczność korespondencyjnego (trwającego z zasady dłużej) wyjaśniania wielu kwestii technicznych i proceduralnych.

Oprócz regularnych spotkań zorganizowane zostały wyjazdy studyjne w miejsca podobnych, ale znacznie bardziej zaawansowanych w realizacji projektów (Niemcy, Austria), które oprócz walorów poznawczych i wymiany doświadczeń miały też ogromne znaczenie w integracji członków Rady Projektu. Przełożyło się to w bezpośredni i odczuwalny sposób na lepsze zrozumienie założeń projektu oraz utożsamianie się z jego misją i celami. Spowodowało zacieśnienie współpracy, zbudowanie lepszych i bardziej bezpośrednich relacji opartych na wzajemnym zaufaniu i wspólnym dążeniu do osiągnięcia celu projektu.

Zgodnie z ustalonym i przyjętym regulaminem pracy Rady Projektu każdy jej członek miał prawo zapraszać na posiedzenie ekspertów zewnętrznych, co umożliwiło w wielu przypadkach bezpośrednio i natychmiastowe wyjaśnienie kwestii pozostających poza kompetencjami i wiedzą członków Rady.

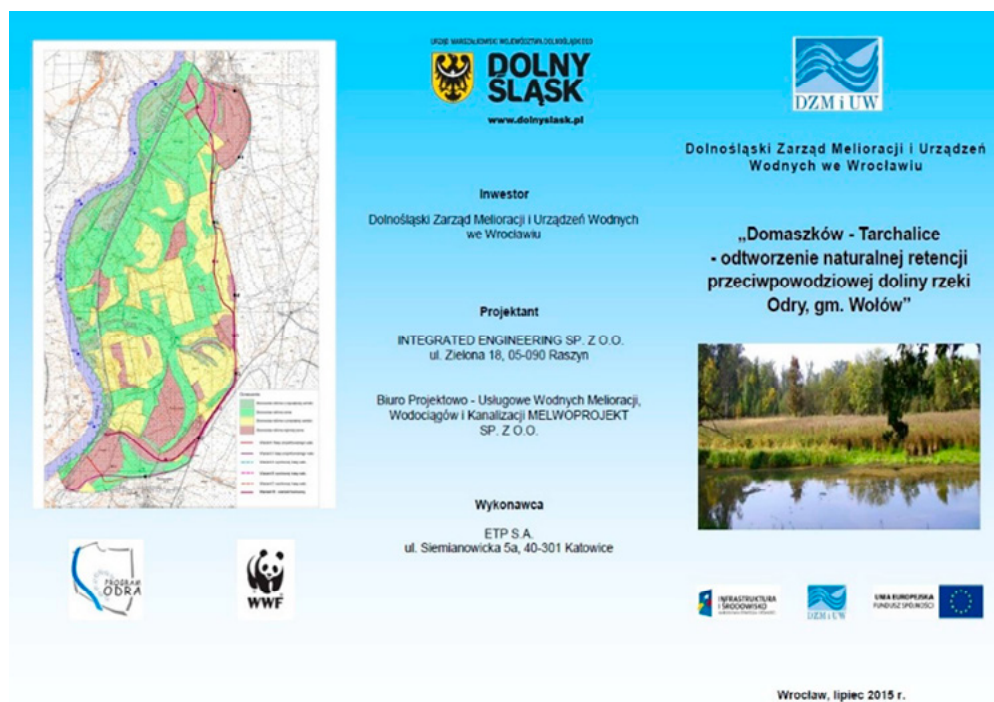
Opis praktyk partycypacji społecznej, uwzględniających opinie lokalnej społeczności

Jak wskazano w części opracowania opisującej etapy realizacji projektu, udział lokalnej społeczności został zapewniony na każdym etapie planowania i realizacji. Większość pytań i wątpliwości wyrażonych na spotkaniach przez mieszkańców oraz leśników była wyjaśniana od razu. Jednak w kilku przypadkach wymagały one pogłębienia wiedzy – zlecono więc dodatkowe wizualizacje i analizy. Dotyczyły one m.in. wariantów przebiegu nowych obwałowań, miejsc możliwego poboru żwiru, lokalizacji dróg dojazdowych i wskazania miejsc przepustów drogowych oraz obniżen na starej linii obwałowań. Wizualizacje i informacje w tym zakresie zostały przedstawione na kolejnych spotkaniach z mieszkańcami.

Wydano ulotki i plakaty, a wśród mieszkańców miejscowości Domaszków i Tarchalice przeprowadzono ankiety. Wzór i wyniki ankiet stanowią załącznik do opracowania (Załącznik 1 i Załącznik 2).

Na czas trwania projektu utworzono stronę internetową (<http://domaszkow.integrated.pl>), na której udostępniono foldery informacyjne oraz ankietę środowiskową

Oprócz informacji w postaci ogłoszeń, ulotek i spotkań na miejsce planowanej inwestycji zapraszani byli również dziennikarze, mieszkańcy oraz interesariusze z innych terenów. Odbываło się to przy okazji działań prowadzonych przez Biuro Projektu Odra we współpracy z miejscowym Partnerstwem Doliny Środkowej Odry. Dzięki temu plany innowacyjnego – jak na warunki polskie – rozwiązania były nagłaśniane w innych regionach nad Odrą, a informacje o „ekologicznej ochronie przed powodzią” ukazywały się w mediach lokalnych.

Ryc. 12. Przykład ulotki informacyjnej o realizacji projektu

Projekt dotyczył poprawy bezpieczeństwa powodziowego mieszkańców. Obie miejscowości: Domaszków i Tarchalice zostały poszkodowane w wyniku powodzi w 1997 roku, cel projektu nie budził więc sprzeciwu mieszkańców. Od początku popierali oni ideę poprawy bezpieczeństwa powodziowego, równocześnie jednak już na pierwszym spotkaniu wyrazili potrzebę informowania ich o planach i projektach, zwłaszcza tam, gdzie mogą dotyczyć ich gruntów lub dostępu do gruntów stanowiących własność prywatną. Zespół realizujący projekt przyjął za konieczne informowanie mieszkańców o kolejnych etapach planowania i realizacji inwestycji. W trakcie spotkań, dyskusji i konsultacji z miejscowymi wątpliwości budziły więc raczej tylko detale techniczne i proponowany sposób poprawy sytuacji (poszerzenie międzywała zamiast remontu starych wałów), a nie podważano samej celowości realizacji projektu. Dodatkowo pierwsze spo-

tkania z mieszkańcami były organizowane przez znaną i rozpoznawalną przez mieszkańców grupę przyrodników z działającą na miejscu Fundacji Partnerstwa Doliny Środkowej Odry – partnera naszego projektu. W spotkaniach, w miarę możliwości, brali też udział przedstawiciele samorządu: Urzędu Gminy Wołów lub Starostwa Powiatowego Wołów, którzy od początku wskazywali na możliwe korzyści z projektu i otwarcie wyrażali swoje poparcie dla jego realizacji. Zastrzeżenia zgłoszone już na początku projektu przez Nadleśnictwo Wołów i Regionalną Dyрекcję Lasów Państwowych dotyczące zagrożenia dla szkółki leśnej zostały przeanalizowane i skalkulowane, po czym Rada Projektu podjęła decyzję o zmianie trasy przebiegu nowego obwałowania. Rozwiązanie to pozwoliło na ominięcie wskazanych działek i dalsze funkcjonowanie szkółki leśnej.

Ryc. 13. Spotkanie nad rzeką Odrą. Fot. Piotr Nieznański

Rola Rady Projektu w monitorowaniu, przyjmowaniu i ocenie postępu projektu

Praktyka monitorowania i oceny postępu projektu przyjęta przez Radę Projektu:

1. Dla pełnej transparentności procesu przygotowania i realizacji projektu oraz wydatkowania środków, każdy etap realizacji podlegał ocenie Rady i był przyjmowany (lub odrzucany) decyzją Rady, zgodnie z przyjętym regulaminem Rady Projektu. Odbывало się to przez głosowanie, a każdy z członków Rady Projektu posiadał na posiedzeniu Rady jeden głos. Decyzje podejmowano większością głosów, z warunkiem uczestnictwa co najmniej 4 członków Rady Projektu. Wyjątek od tej reguły stanowiło zatwierdzanie dokumentacji finansowej płatnej ze środków Deutsche Bundesstiftung Umwelt. W tym przypadku decyzje podejmowane były przy udziale przedstawicieli co najmniej 4 członków Rady, w tym przedstawicieli WWF Niemcy, WWF Polska i DZMiUW we Wrocławiu. W ciągu całego okresu trwania projektu czterokrotnie nie doszło do przyjęcia przez Radę przedstawionej przez Wykonawców dokumentacji projektowej. Każdorazowo sporządzany był protokół ze spotkania zawierający uwagi i zalecenia do omawianej dokumentacji. Rada wyznaczała równocześnie termin na oddanie poprawionej wersji opracowania. W każdym przypadku, po uzupełnieniu lub weryfikacji wskazanych danych, dokumentacja była przyjmowana na kolejnym posiedzeniu Rady (zwoływanym *ad hoc* lub w trybie regularnego spotkania Rady).
2. Posiedzenia Rady Projektu były zwoływane przez upoważnioną i wskazaną w Regulaminie Rady jednostkę (Dolnośląski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych każdorazowo w porozumieniu z Biurem Projektu Odra WWF).
3. Członkowie Rady Projektu oraz zaproszone przez Radę osoby były powiadamiane o terminie posiedzenia przynajmniej na 7 dni przed wyznaczonym terminem spotkania.
4. Nie praktykowano spotkań online. Wszystkie spotkania Rady Projektu odbywały się w siedzibie DZMiUW lub w terenie (spotkania m.in. w Nadleśnictwie Wołów oraz na terenie Szkołki Leśnej Centrum Edukacyjnym Nadleśnictwa Wołów).
5. Oprócz odbioru poszczególnych etapów projektu (zapisanych w Umowie z Wykonawcą) Wykonawca przedstawiał na wniosek Rady informacje o stanie zaawansowania prac studialno-projektowych.
6. W umowie pomiędzy DZMiUW a Wykonawcą prac projektowych zawarto zapis o konieczności konsultacji koncepcji projektowych i ich uzgadnianiu ze wszystkimi zainteresowanymi stronami wchodzącymi w skład Rady Projektu.

Rzecznictwo, współpraca i multiplikacja efektów

Już w trakcie realizacji projektu jego założenia spotkały się z szerokim zainteresowaniem organizacji społecznych działających na rzecz poprawy stanu ekologicznego wód.

Z kolei instytucje publiczne, realizujące w tym czasie szereg inwestycji skupionych na tradycyjnych rozwiązaniach, takich jak modernizacja i budowa obwałowań czy budowa stopni wodnych i sztucznych zbiorników retencyjnych, nie wykazywały zainteresowania promowaniem innych rozwiązań.

Jednak dzięki pozyskaniu funduszy zewnętrznych na przygotowanie i komunikację projektu, bardzo dobrej współpracy na miejscu i uzyskaniu poparcia przez władze samorządowe (Gmina, Powiat, Urząd Marszałkowski) oraz zainteresowaniu mediów projekt stał się rozpoznawalny: najpierw na terenie województwa dolnośląskiego, a w dalszych etapach zaczął być prezentowany przez instytucje krajowe jako przykład projektu wpisującego się w pełni w założenia i cele Dyrektyw UE (Ramowej Dyrektywy Wodnej, Dyrektywy Powodziowej, Dyrektywy Siedliskowej i Dyrektywy OOS). W efekcie po zrealizowaniu projektu to rozwiązanie jest wskazywane przez polskie władze na forum UE jako przykład inwestycji prośrodowiskowej, korzystnej zarówno dla ludzi, jak i środowiska. Warto przy tym podkreślić, że po fazie projektowej, zainicjowanej i sfinansowanej głównie przez organizację pozarządową, projekt otrzymał dofinansowanie z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko.

Przedsięwzięcie stało się również przedmiotem zainteresowania instytucji badawczych. Projekt Domaszków-Tarchalice został wybrany jako *case study* i stał się elementem pogłębionej analizy międzynarodowego projektu Catalysing Green Infrastructures – increasing green space in flood prone areas (Wzmacnianie Zielonej Infrastruktury – zwiększanie obszarów zielonych w obszarach powodziowych), przeprowadzonego przez europejskie konsorcjum Climate Knowledge and Innovation Community. Jego celem było wypracowanie użytecznych metod partycypacyjnego rozwoju zielonej infrastruktury na obszarach zagrożonych powodzią.

Przykład przedsięwzięcia Domaszków-Tarchalice był przedmiotem analizy Centrum Rozwiązań Systemowych (CRS) oraz warsztatów, których celem była wspólna identyfikacja możli-

wości rozwoju lokalnego w gminie Wołów oraz korzyści wynikających z lokalnych wartości przyrodniczych rzeki Odry wraz z jej otoczeniem. Do uczestnictwa w tej inicjatywie zaproszono szereg instytucji odpowiedzialnych za gospodarowanie wodami, środowisko, planowanie przestrzenne, gospodarkę leśną oraz samorządy i organizacje społeczne: Dolnośląski Urząd Wojewódzki, Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej we Wrocławiu, Dolnośląski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych we Wrocławiu, Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej, Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska we Wrocławiu, EIT+, Nadleśnictwo Wołów, starostwo powiatowe w Wołowie, miasto i gminę Wińsko, WWF, Centrum Edukacji Archeologicznej w Tarchalicach, Centrum Edukacji Ekologicznej pod Dębem.

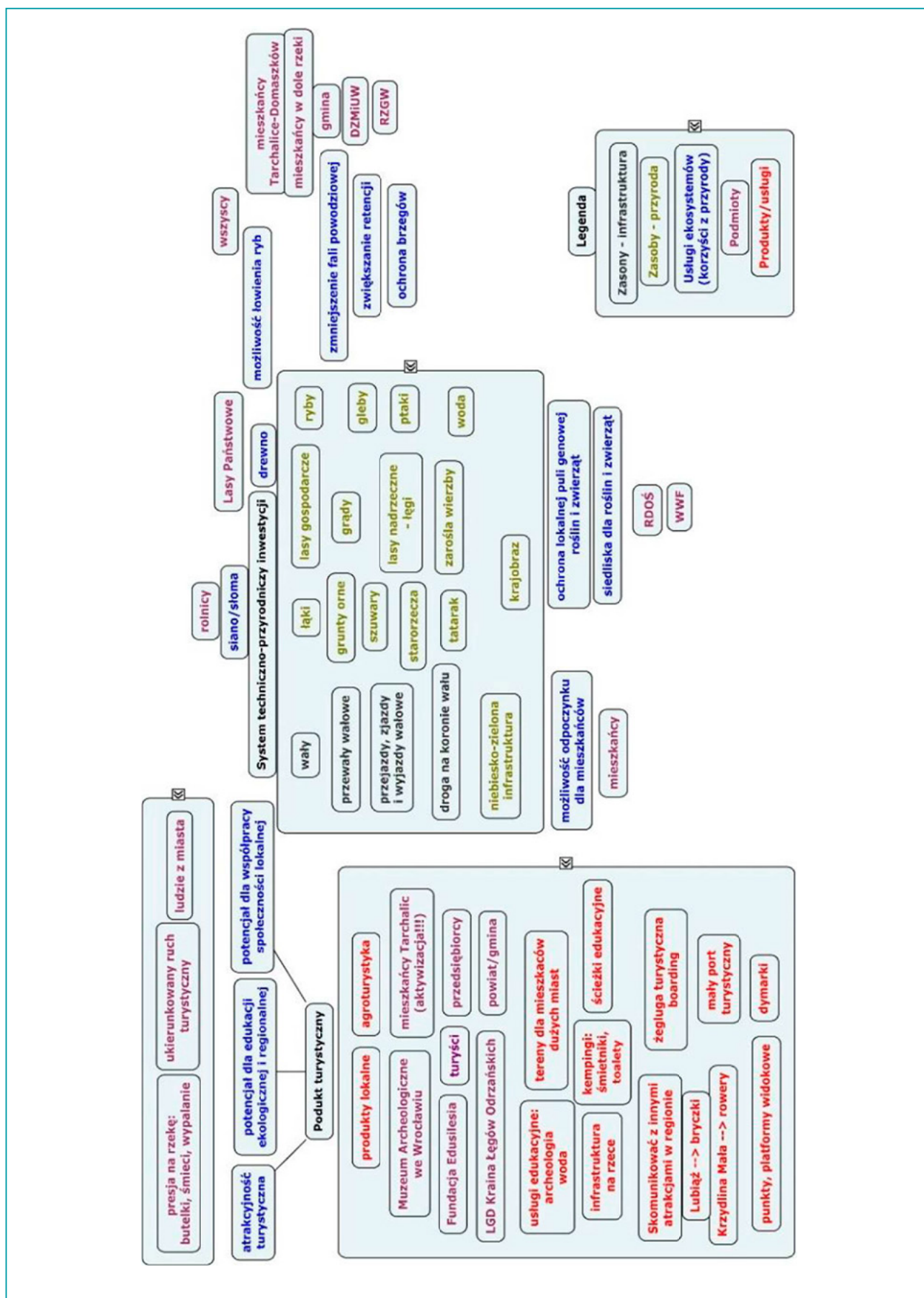
Podczas wspólnej pracy warsztatowej stworzona została „mapa koncepcyjna” przedstawiająca możliwości rozwoju lokalnego w oparciu o zasoby przyrodnicze związane z inwestycją Domaszków-Tarchalice (Ryc. 14).

Uczestnicy warsztatów pracowali w grupach również nad pomysłami na biznes/projekt rozwijany w oparciu o lokalne zasoby. Jeden z opracowanych pomysłów dotyczył rozwoju ścieżek rowerowych (Ryc. 15), a drugi rozwoju ekoturystyki w oparciu o lokalne produkty (Ryc. 16).

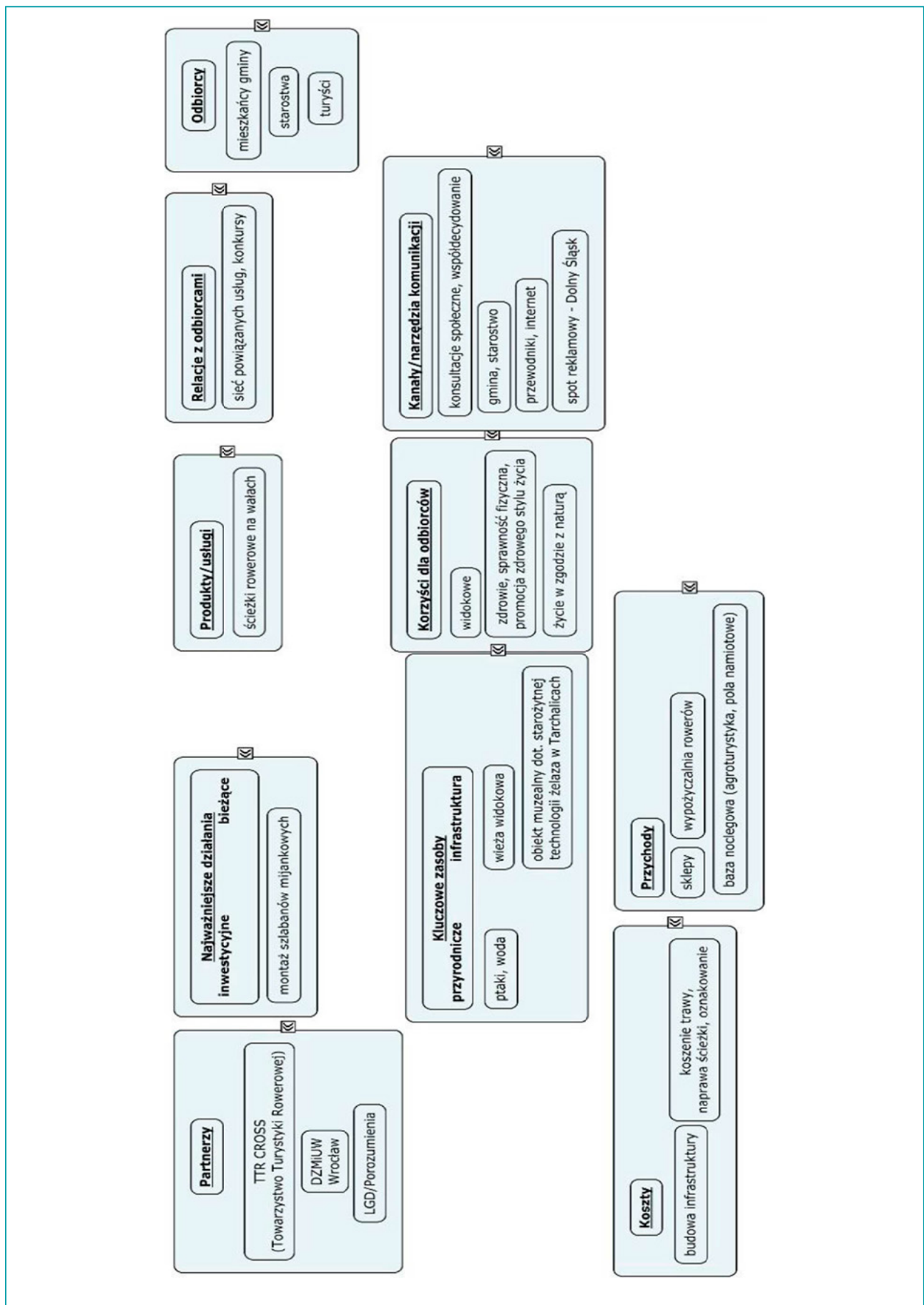
W rezultacie analizy i spotkania:

1. Biorąc pod uwagę wyniki analizy, inwestycję Domaszków-Tarchalice przedstawiono w projekcie Catalysing Green Infrastructures – increasing green space in flood prone areas (Wzmacnianie Zielonej Infrastruktury – zwiększanie obszarów zielonych w obszarach powodziowych), jako przykład dobrych praktyk w zakresie zielonej infrastruktury.
2. Raport z warsztatów i wypracowane na nim pomysły zostały rozesłane do interesariuszy i mogą być wykorzystane jako materiał do dalszych dyskusji i działań. Wypracowane pomysły na konkretne przedsięwzięcia w tym obszarze powinny być rozwijane i dalej wykorzystywane.

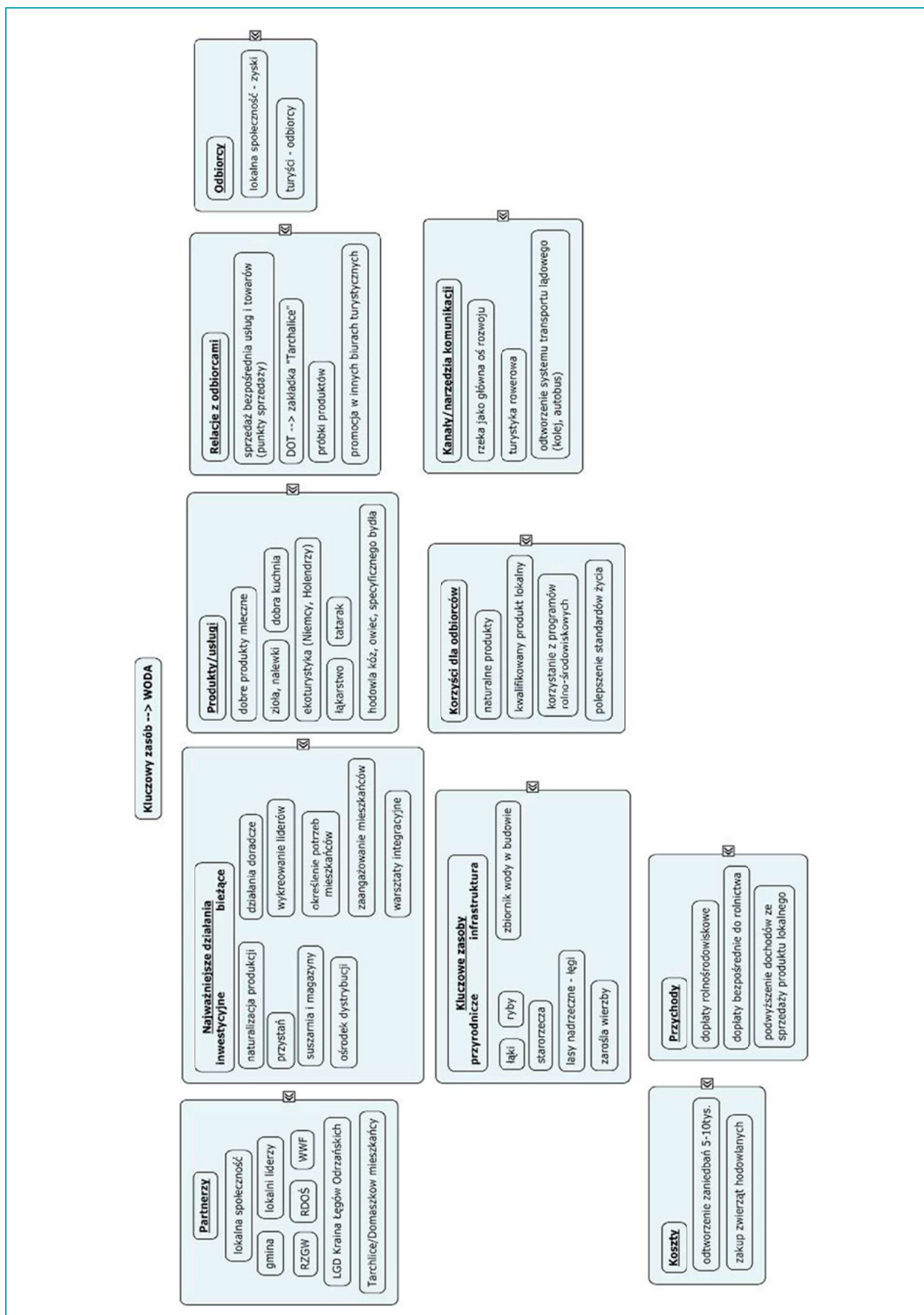

Ryc. 14. Mapa koncepcyjna przedstawiająca możliwości rozwoju lokalnego w oparciu o zasoby przyrodnicze związane z inwestycją Domaszów-Tarchalice. Źródło: Królikowska K., „Zielona Infrastruktura Studium przypadku Domaszów-Tarchalice”, Raport techniczny, grudzień 2015

Ryc. 15. Model biznesowy - ścieżki rowerowe. Źródło: Królikowska K., „Zielona Infrastruktura Studium przypadku Domaszków-Tarchalice”, Raport techniczny, grudzień 2015

Ryc. 16. Model biznesowy - rozwój ekoturystyki w oparciu o lokalne produkty. Źródło: Królikowska K., „Zielona Infrastruktura Studium przypadku Domaszków-Tarchallice”, Raport techniczny, grudzień 2015

Rozdział 11.

Rekomendacje

Poniższe rekomendacje wynikają z doświadczeń nabytych podczas przeprowadzenia pierwszego w Polsce projektu „oddania przestrzeni rzecze” i skierowane są do projektantów i inwestorów. Dotyczą angażowania społeczeństwa i miejscowych od etapu planowania po etap realizacji i monitoringu inwestycji. Mamy nadzieję, że rekomendacje te posłużą skutecznej realizacji działań poprawiających stan ekologiczny rzek i ich dolin, zgodnych z celami i wytycznymi RDW, gdzie warunkiem skuteczności jest akceptacja społeczna.

Rekomendacje wynikające z doświadczenia projektu Domaszków-Tarchalice

Wczesne zaangażowanie społeczności: Rozpocznij dialog z lokalną społecznością na wczesnym etapie planowania projektu. Organizuj konsultacje publiczne, spotkania społeczne i warsztaty, aby zebrać opinie i uwagi mieszkańców.

Otwartość i dostępność informacji: Udostępniaj informacje dotyczące projektu w klarowny i przystępny sposób. Stworzenie wizualizacji projektu i jego wariantów, prezentacji publicznych i ulotek zwiększy transparentność projektu.

Zrozumienie lokalnych potrzeb: Przeprowadź analizę potrzeb społeczności lokalnej. Skonsultuj się z mieszkańcami, aby zidentyfikować ich oczekiwania i uwzględnić je w planowaniu inwestycji.

Dialog z interesariuszami: Zaangażuj różnorodne grupy interesariuszy, w tym organizacje pozarządowe, lokalne przedsiębiorstwa i instytucje edukacyjne. Zbieraj różne perspektywy i uwzględniaj je w procesie podejmowania decyzji.

Otwarte konsultacje publiczne: Organizuj regularne spotkania konsultacyjne, na których przedstawiaj aktualny stan projektu i otwarcie odpowiadaj na pytania społeczności i branż związanych z przedmiotem projektu. Zwracaj uwagę

i odnotowywuj pytania i opinie wyrażane podczas tych spotkań.

Reagowanie na opinie społeczności, gotowość na zmiany i elastyczność: Wyjaśniaj decyzje projektowe i pokazuj w jaki sposób uwzględniono feedback mieszkańców. Bądź przy tym gotów na dostosowywanie i zmienianie projektu w odpowiedzi na uzasadnione uwagi społeczeństwa. Zamiast trwać w niezmienionym planie, bądź elastyczny i skłonny do reagowania na potrzeby lokalnej społeczności. Konfrontuj się z przedstawionymi uwagami, a tam, gdzie to możliwe, uwzględniaj je w projektowaniu i realizacji, budując zaufanie społeczności do procesu inwestycyjnego. Pokazuj, że jesteś otwarty na dialog i zdolny do adaptacji, co przyczyni się do lepszego dostosowania inwestycji do realnych oczekiwań i potrzeb społeczności lokalnej.

Partnerstwo z lokalnymi organizacjami: Nawiąż współpracę z lokalnymi organizacjami społecznymi aby wzmocnić zaangażowanie społeczeństwa. Współpraca z istniejącymi strukturami społecznymi, miejscowymi organizacjami społecznymi i otwartymi na dialog samorządowcami zwiększy zaufanie społeczności do projektu.

Otwarte raportowanie finansowe: Zapewnij otwarte raportowanie finansowe, aby społeczność mogła zobaczyć, jakie środki są alokowane na poszczególne etapy projektu. To zwiększa zaufanie społeczne.

Edukacja i świadomość: Organizuj kampanie edukacyjne dotyczące celów projektu, korzyści dla społeczności i środowiska. Wzmacniaj świadomość mieszkańców na temat postępu prac i zmian w otoczeniu.

Przyjęcie i stałe stosowanie tych praktyk zwiększy otwartość, transparentność i responsywność projektu, co przyczyni się do sprawnej i dostosowanej do potrzeb społecznych realizacji inwestycji.

Bibliografia

1. Abramczuk W., Cabala-Plucińska B., Darski T., Czartoryjski J., **Domaszków-Tarchalice – odtworzenie naturalnej retencji przeciwpowodziowej doliny rzeki Odry, gm. Wołów. Projekt budowlany**, Integrated Engineering sp. z o.o., Melwodprojekt sp. z o.o., Raszyn 2011.
2. Cabala-Plucińska B., Darski T., Napiórkowska M., Supryk R., **Domaszków-Tarchalice – odtworzenie naturalnej retencji przeciwpowodziowej doliny rzeki Odry, gm. Wołów. Operat wodnoprawny**, Integrated Engineering sp. z o.o., Melwodprojekt sp. z o.o., Raszyn 2011.
3. **Hydrologic Engineering Centers River Analysis System (HEC-RAS)** [online]. Dostępny w Internecie: <http://www.hec.usace.army.mil/software/hecras/>.
4. **Domaszków-Tarchalice – odtworzenie naturalnej retencji przeciwpowodziowej doliny rzeki Odry, gm. Wołów**. Dostępny w Internecie: <http://www.dzmiuw.wroc.pl/wydarzenia/inwestycje/item/488-domaszk%C3%B3w-tarchalice-odtworzenie-naturalnej-retencji-przeciwpowodziowej-doliny-rzeki-odry-gm-wo%C5%82%C3%B3w.html>.
5. Królikowska K., **Zielona Infrastruktura Studium przypadku Domaszków-Tarchalice**, Raport techniczny, grudzień 2015.
6. **Domaszków-Tarchalice – odtworzenie naturalnej retencji przeciwpowodziowej doliny rzeki Odry, gm. Wołów**, Materiały Dolnośląskiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych we Wrocławiu, Wrocław, luty 2014 r.
7. Rast G., Obrdlík P., Nieznański P., **Atlas zalewowych obszarów Odry**, WWF, Kraft-Druck, Ettlingen 2000.
8. Świerkosz K., Netzel P., Dunajski A., Bańkowski J., **Stan obecny siedlisk i potencjalne zmiany w szacie roślinnej po przywróceniu zalewów wskutek planowanego odsunięcia wałów na odcinku Domaszków-Tarchalice**, Uniwersytet Wrocławski & Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej, Oddział w Brzegu.

Przydatne linki

https://ec.europa.eu/regional_policy/pl/projects/poland/cutting-flood-risk-and-restoring-biodiversity-in-domaszkow-tarchalice

https://ratujmyrzeki.bagna.pl/images/Domaszkow_WWF.pdf

<https://www.wwf.pl/sites/default/files/2017-07/Bezpieczna%20gmina%20nad%20odr%C4%85%2C%20materia%C5%82y%20informacyjne.pdf>

<https://www.wwf.pl/aktualnosci/ochrona-przeciwpowodziowa-i-ochrona-przyrody>

<https://naszaziemia.pl/aktualnosci/odra-odzyska-cenne-tereny-zalewowe.html>

https://www.researchgate.net/figure/fig1_304395170

<https://smoglab.pl/waly-przeciwpowodziowe-skuteczosc/>

<http://www.malaretencja.pl/images/publikacje/2020/ZIELONA%20AKCJA%20Broszura%20dobre%20praktyki%20ma%C5%82ej%20retencji%20dolno%C5%9B%C4%85skie.pdf>

http://new.witrynawiejska.org.pl/wp-content/uploads/2013/05/data_POWODZ-Pm_2_Wyklad_ograniczanie_skutkow.pdf

Film obrazujący efekt realizacji projektu:

<https://www.youtube.com/watch?v=LiYKQwdD68c>

ZAŁĄCZNIK 1. FORMULARZ ANKIETOWY

Ankieta środowiskowa dla przedsięwzięcia „Domaszków-Tarchalice: Odtworzenie naturalnej retencji przeciwpowodziowej doliny rzeki Odry w gminie Wołów”

Dane identyfikacyjne	
Płeć	
Wiek	
Miejsce zamieszkania	
Wykształcenie	
Nazwa instytucji/ organizacji	
Głównym celem planowanej inwestycji jest przywrócenie na projektowanym terenie zalewowym pierwotnej (naturalnej) roślinności doliny Odry, chronionej w ramach sieci obszarów chronionych Natura 2000. Jakiego znaczenia ma to dla Pani/Pana?	☐ zachowanie naturalnych siedlisk stanowi bardzo cenną wartość dla obecnych i przyszłych pokoleń jest to dość ważne ☐ obecny stan jest zadowalający ☐ jest mi to obojętne
Projektowany teren zalewowy ma zwiększyć ochronę przeciwpowodziową. Czy widzi Pani/Pan potrzebę poprawy bezpieczeństwa przeciwpowodziowego okolic Domaszkowa i Tarchalic?	☐ tak ☐ nie ☐ nie wiem
Która z funkcji planowanego terenu zalewowego jest dla Pani/Pana najważniejsza?	☐ wzrost ochrony przeciwpowodziowej ☐ przywrócenie naturalnych siedlisk roślinnych ☐ wszystkie ☐ żadna ☐ nie wiem
Czy spodziewa się Pani/Pan że etap budowy nowego wału może być dla Pani/Pana uciążliwy?	☐ tak, jakiego rodzaju uciążliwości się Pani/Pan spodziewa: ..... ☐ nie ☐ nie wiem
Czy spodziewa się Pani/Pan niedogodności w czasie funkcjonowania terenu zalewowego?	☐ tak, jakiego rodzaju: ..... ☐ nie ☐ nie wiem
Jakie korzyści dla siebie dostrzega Pani/Pan w związku z planowanym przedsięwzięciem?	☐ poprawa ochrony przeciwpowodziowej ☐ ochrona przyrody ☐ zwiększenie atrakcyjności turystycznej ☐ inne ..... ☐ nie dostrzegam korzyści

Czy poprawa bezpieczeństwa przeciwpowodziowego i przywrócenie cennej roślinności jest dla Pani/Pana ważniejsze niż ewentualne niedogodności jakie wiążą się z realizacją inwestycji i jej funkcjonowaniem?	☐ tak ☐ jest ważniejsze w niewielkim stopniu ☐ nie wiem
Jakie rozwiązanie należy zastosować odnośnie istniejącego wału przeciwpowodziowego?	☐ należy rozebrać istniejący wał ☐ należy pozostawić istniejący wał tworząc przewały w wyznaczonych miejscach ☐ inne rozwiązanie, jakie: .....
Jak Pani/Pan ocenia planowaną inwestycję?	☐ pozytywnie ☐ negatywnie ☐ nie mam zdania

Ewentualne uwagi, wnioski i opinie prosimy kierować na adres:

Integrated Engineering Sp. z o. o.

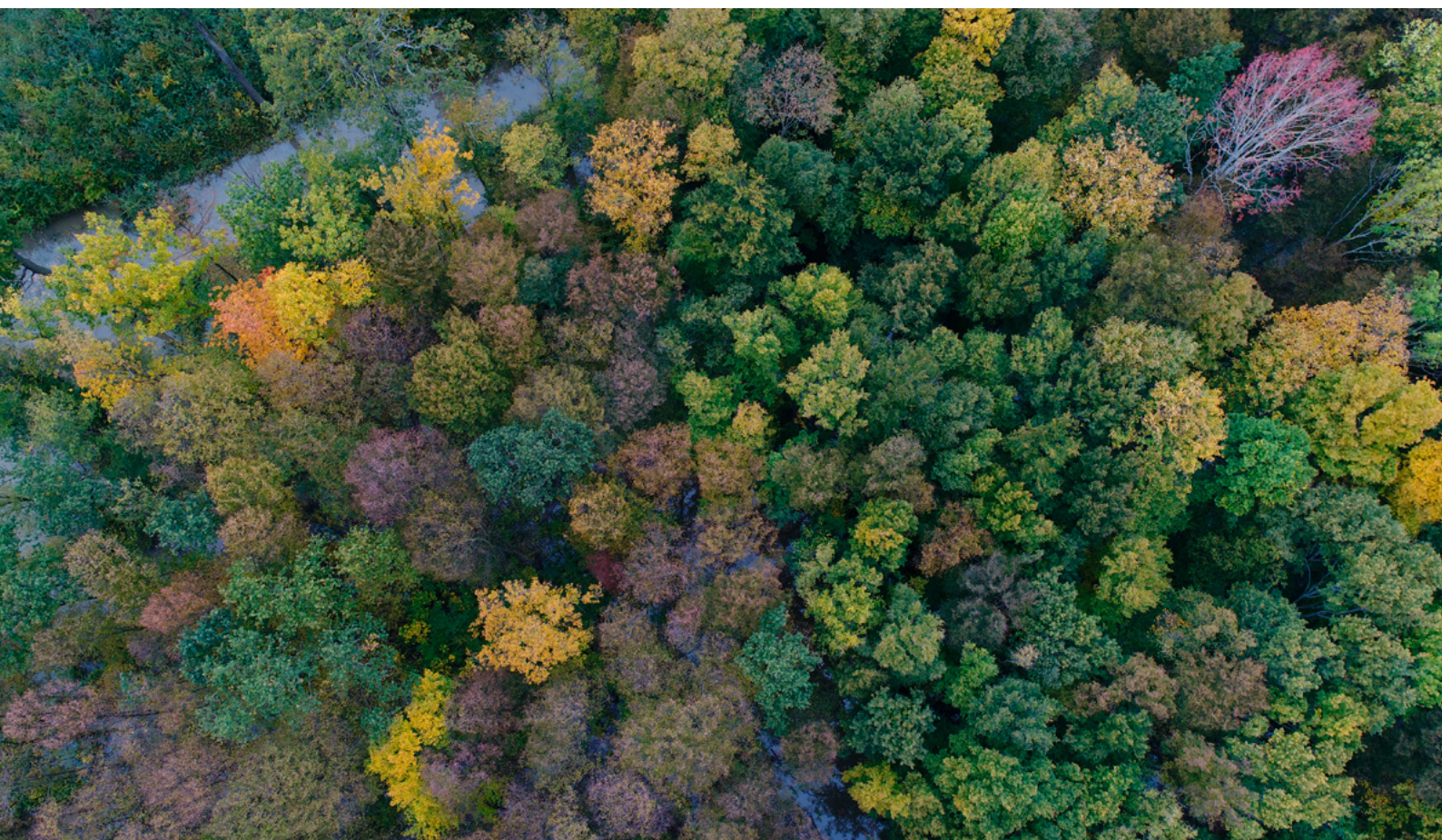
ul. Zielona 18

05-090 Raszyn

lub konsultacje@integrated.pl

tel. (0-22) 632 60 23

osoba kontaktowa: Paweł Mikołowicz

Las łęgowy w okolicy Lubięża. Fot. K. Konieczny

ZAŁĄCZNIK 2. ZESTAWIENIE UDZIELONYCH ODPOWIEDZI

Pytanie	Odpowiedzi	Zaznaczone odpowiedzi w %			
		Mieszkańcy Domaszkowa	Mieszkańcy Tarchalic	Pozostali	Wszyscy ankietowani
Głównym celem planowanej inwestycji jest przywrócenie na projektowanym terenie zalewowym pierwotnej (naturalnej) roślinności doliny Odry, chronionej w ramach sieci obszarów chronionych Natura 2000. Jakiego znaczenia ma to dla Pani/Pana?	zachowanie naturalnych siedlisk stanowi bardzo cenną wartość dla obecnych i przyszłych pokoleń	58	60	43	57
	jest to dość ważne	33	27	43	33
	obecny stan jest zadowalający	13	7	0	9
	jest mi to obojętne	4	7	29	9
Projektowany teren zalewowy ma zwiększyć ochronę przeciwpowodziową. Czy widzi Pani/Pan potrzebę poprawy bezpieczeństwa przeciwpowodziowego okolic Domaszkowa i Tarchalic?	tak	96	87	71	89
	nie	0	0	29	4
	nie wiem	4	7	0	4
Która z funkcji planowanego terenu zalewowego jest dla Pani/Pana najważniejsza?	wzrost ochrony przeciwpowodziowej	58	87	43	65
	przywrócenie naturalnych siedlisk roślinnych	13	20	29	17
	wszystkie	42	7	14	26
	żadna	0	0	14	2
	nie wiem	0	7	14	4
Czy spodziewa się Pani/Pan że etap budowy nowego wału może być dla Pani/Pana uciążliwy?	tak, jakiego rodzaju uciążliwości się Pani/Pan spodziewa	13	20	0	13
	nie	63	20	100	54
	nie wiem	25	60	0	33
Czy spodziewa się Pani/Pan niedogodności w czasie funkcjonowania terenu zalewowego?	tak, jakiego rodzaju	4	53	0	20
	nie	54	7	86	43
	nie wiem	42	40	14	37

Pytanie	Odpowiedzi	Zaznaczone odpowiedzi w %			
		Mieszkańcy Domaszkowa	Mieszkańcy Tarchalic	Pozostali	Wszyscy anketowani
Jaki korzyści dla siebie dostrzega Pani/Pan w związku z planowanym przedsięwzięciem?	poprawa ochrony przeciwpowodziowej	75	80	43	72
	ochrona przyrody	25	20	14	22
	zwiększenie atrakcyjności turystycznej	21	13	57	24
	inne	13	0	0	7
	nie dostrzegam korzyści	8	13	14	11
Czy poprawa bezpieczeństwa przeciwpowodziowego i przywrócenie cennej roślinności jest dla Pani/Pana ważniejsze niż ewentualne niedogodności jakie wiążą się z realizacją inwestycji i jej funkcjonowaniem?	tak	83	33	86	67
	jest ważniejsze w niewielkim stopniu	8	47	14	22
	nie wiem	4	20	0	9
Jakie rozwiązanie należy zastosować odnośnie istniejącego wału przeciwpowodziowego?	należy rozebrać istniejący wał	8	13	14	11
	należy pozostawić istniejący wał tworząc przewały w wyznaczonych miejscach	8	80	57	39
	inne rozwiązanie, jakie	88	7	0	48
Jak Pani/Pan ocenia planowaną inwestycję?	pozytywnie	96	73	86	87
	negatywnie	0	7	14	4
	nie mam zdania	4	20	0	9

Fundacja EkoRozwoju (FER) od 1991 roku działa na rzecz rozwoju w zgodzie z naturą oraz wspierania inicjatywy społecznych czerpiących z walorów przyrodniczych. Ważnymi kierunkami działań Fundacji są ochrona przyrody i krajobrazu obejmująca kampanie ochrony drzew (w ramach zainicjowanego przez FER Ruchu Przyjaciół Drzew), zrównoważony rozwój i ochrona przyrody dolin rzecznych (w tym Odry), działania strażnicze oraz promocję dobrych przykładów przedsięwzięć przyjaznych dla przyrody. Ważnym działaniem FER jest edukacja ekologiczna adresowana do szkół, decydentów i ogółu społeczeństwa – łącząca przekaz z praktycznymi działaniami na rzecz środowiska. Znaczne oddziaływanie społeczne mają prowadzone przez FER kampanie społeczne. FER prowadzi współpracę międzynarodową przenoszącą wiedzę i doświadczenia dotyczące zrównoważonego rozwoju obszarów cennych przyrodniczo w bezpośrednim sąsiedztwie Polski (Czechy i Niemcy) oraz w krajach wschodu.

www.fer.org.pl

Koalicja Czas na Odrę to międzynarodowa koalicja dla ochrony rzek oraz rozwoju społeczności nad nimi żyjących, działa w niej kilkadziesiąt organizacji ekologicznych z trzech nadodrzańskich krajów: Polski, Czech i Niemiec.

Informacje o międzynarodowej współpracy w koalicji Czas na Odrę znaleźć można na stronie

<https://saveoder.org/pl/>

ISBN: 978-83-63573-33-1

Autor:	Piotr Nieznański
Koordynator:	Dorota Chmielowiec-Tyszko
Wydawca:	Fundacja EkoRozwoju
Współpraca:	Stowarzyszenie Arnika, BUND Deutschland, WWF Polska
Skład i korekta:	Agencja Ekopress
Fot. okładka:	Krzysztof Konieczny

Supported by:

Federal Ministry
for the Environment, Nature Conservation,
Nuclear Safety and Consumer Protection

based on a decision of
the German Bundestag

Opracowanie powstało w ramach projektu
Europejskiej Inicjatywy na Rzecz Środowiska (EURENI):
angażowanie społeczeństwa obywatelskiego
we wdrażanie Ramowej Dyrektywy Wodnej

Fundacja EkoRozwoju

św. Wincentego 25 A-C, 50-252 Wrocław

www.fer.org.pl

www.odra.pl

biuro@eko.org.pl

